

Η ΚΡΗΤΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

“Η Σελινιώτικη καμινάδα”

Β' ΜΕΡΟΣ

Του ΣΤΑΜ. Α. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ,
Διδασκάλου - Λαογράφου

Μα σαν ξεκινήσαμε να δούμε καμινάδες και ανηφοράδες, τζάκια και παρασιές στο Σέλινο, μπήκαμε σ' ένα πέλαγος απ' όπου έπρεπε να βρούμε μόνο αφού θα καταγράφαμε και ό,τι επιπλέον σήμερα στον ίδιο χώρο, γύρω από τη λαογραφία των της καμινάδας δηλ., του τζακιού, της φωτιάς και των σχετικών μ' αυτά! Το αποτέλεσμα: Συγκεντρώσαμε αρκετό υλικό, όπως:

1. **Ριζίτικα τραγούδια:** Τραγουδούν τη θαλπωρή του χωριάτικου σπιτιού, με τη χειμωνιάτικη ζεστασιά του.

«Σιγά σιγά βρέχειν ο θιός και σιγανά χιονίζει κι έχει το κρύγιος στα βουνά, το χιόνι στου Μαδάρες. Κι απούχει σπιθια ροδωτά και σπιθια ροδωμένα κι έχει και στάρη και κρασί και λάδι στα πιθάρια, και στα βαρέλια του κρασί και ξύλα στην αυλή του κι έχει και κόρην όμορφη και στη φωτιά καθίζει κι α δε βαριέται ο θεός ας βρέχει κι ας χιονίζει...»⁷

Ή το άλλο ριζίτικο που παίρνει εικόνες κι αφορμές από τη φωτιά, που την έχει καθημερινό βιώμα του ο δημοτικός τραγουδιστής για να συνθέσει - όπως τού ταιριάζει- το στίχο του:

«Μαύρον καπνό είδα κι έβγαίνε απάνω σ' ένα όρος Παιδιά καμίνι καίουνε γή τ' όρος εκεντήθη, γή άπου τ' αρχοντόπουλα κιανέναν εσκοτώσαν; Μουιδέ καμίνι καίουνε, μουιδέ όρος εκεντήθη...»⁸

Αλλά και σε πλήθος ακόμη ριζίτικα επιστημαίνεται ανάλογο λεξιλόγιο, ως: «μπόμπες, φωτιά και βόλια», «σκοτώσανε κι εκάψανε», κλπ.

2. **Μαντινάδες:** Πλήθος μπορεί κανείς να συγκεντρώσει με κατάσπαρτο λεξιλογικό πλούτο από το θέμα μας, καθώς οι παρακάτω:

1. Σα μου την άψες τη φωτιά, έπιασες το λαήνι και κάνεις πως τη λαντουράς, μα κείνη μπλιο δε σβήνει.

2. Σα μου την άψες τη φωτιά, απ' όξω τριγυρίζεις και κάνεις πως δε με θωρείς και πως δε με γωρίζεις.

3. Σα μου την άψες τη φωτιά, εσέρθηκες οπίσω και κάνεις το σεήρι μου, να δεις ανέν κεντήσω.

4. Σαν την αδύνατη φωτιά την αχνοποδάτη με 'καψεν η γι' αγάπη σου, ω τρισανάθεμά τη!

5. Πάνω στ' αόρη, στο βουνό, φωτιά θα πάω ν' άψω να βάλω το κορμάκι μου απάνω να το κάψω.

6. Οποιος φοβάται τη φωτιά, να μην ερθεί κοντά μου, γιατί θα 'τονε κάψουνε τ' αναστενάγματά μου.

7. Καίει η φωτιά τα σίντερα, κι η κάψα τα σπαρμένα και συ διαόλου θηλυκό τα σωθικά μου εμένα.

8. Σα μου την κάψεις την καρδιά, τον άθο θα μαζέψω να τότε κάμω γιατρικό, άλλους να θεραπεύσω.

9. Πάνω στ' αόρη καίγομαι και στη φωτιά μαργώνω και στ' αγαλάκια σου τα δυο, σα ρόδο ξεφουτώνω.

10. Δε μ' έκαψες με τη φωτιά, ν' ανάψω και να σβήσω μα με 'καψες με το σεβντά και πώς θα νταγιαντήσω.

11. Σα μου την άψες τη φωτιά, έφυγες κι άφηκες με μουδέ θεό θυμήθηκες, μουδέ λυπήθηκες με.

12. Οποιος φοβάται τη φωτιά, τση μπάλας το ντουμάνι αφήνει την Πατρίδα του και του την παίρνουν άλλοι.

13. Γιατρούς δε θέλει ο χωρισμός, γιατί πληγές δεν κάνει, μέσα κεντά ο άνθρωπος κι όξω φωτιά δε βγάνει.

14. Αναστενάζω και καπνός βγαίνει απου την καρδιά μου, ότνα τ' ανιστορηθώ πως βρίσκεσαι μακριά μου.

15. Βουνά, λαγκάδια και κλαδιά, ανοίξε να περάσω μήμπα να πάρете φωτιά, ότν' α ν' αναστενάξω.

16. Τέλος ωσά δεν έχουσε οι γι' αναστεναγμοί μου, θα βάλω αμοναχή φωτιά να κάψω το κορμί μου.

17. Ως μ' έκαψες να καίγεται κι ως άφτω να λαυρίσεις σαν το κεράκι τση λαμπής ν' άψεις και να μη σβήσεις.

18. Ως είν' η σπιθα λαμπερή, στη χόβολη χωσμένη, ετσά 'ναι κι η γι' αγάπη μας, κρυφή μα μπιστεμένη.

Μαντινάδες ατέλειωτες, που ανάβουν φωτιές θεόρατες στις καρδιάς τα φύλλα, με τους σεβντάδες και τα ντέρτια που τραγουδούν, με της αγάπης τα πάθια τα αιώνια, που ψάλλουν!

Ανηφοράς που μάχεται γενναία καιρούς κι αέρηδες, στην πάνω γειτονιά του Καμπανού (φωτό: Σ.Α.Α.)

3. **Επωδές:** Μούπαν γιαγιάδες και χεράμενες γυναίκες στον Καμπανού και στ' Αρχοντικό του Πελεκάνου, που τις λένε σαν γητέματα για ν' ανάψει τ' απύρι, που αναδωμένο από υγρασία, συχνά δυσκολεύεται το άναμμα του, από το μισοσβησμένο καρβουνάκι που 'χαμε σκεπάσει με άθο (=στάχτη) στην παρασιά μας από χθες βράδυ.

“Άψε, άψε, φωτιδάκι να καεί το δοκαράκι” ή “Η μισή, μισή φωτιά τη μεγάλη αναγέλα...”.

Για τη διατήρηση της φωτιάς στη στάχτη, της λένε για να την αντρεϊώνουνε:

“Εί φωτιά, κερά φωτιά γάμο θα 'χουμε ταχειά, μα έχουμε δεν έχουμε κράθιε εκεία να σ' έχουμε...”.

4. **Ευχές και κατάρες:** Πήραν από τη φωτιά, κι από το θέμα μας γενικότερα, αφορμήσεις. Έτσι ακούμε συχνά:

α) Ο θεός να σε φυλάει απου φωτιά και θάλασσα κι απου κακή γυναίκα.

β) Φωτιά να σε κάψει (και κρίμας στα ξύλα).

γ) Φωτιά να τότε ντουμανίσει...

δ) Φωτιά να σε κεντήσει... και σε σχετική μαντινάδα βρίσκουμε:

“Μαύρη ντου μοίρα π' αγαπά και δεν τον αγαπούνε, μαχαίρια τότε σφάζουνε, φωτιές τότε κεντούνε...”.

ε) Φωτιά να πέσ' απάνω σου... (σχετ. μαντινάδα:

- Φωτιά να πέσ' απάνω σου, να κεντηθεί το φως σου, ως μ' έπαιξες κι εγέλας με, κι επέρνα ο καιρός σου).

στ) Ω! που να του 'ρθει θεοτική φωτιά... (σχετ. μαντινάδα:

- Στο στάδιο που μ' έφερες, το κρίμα στο λαϊμό σου, και με θεοτική φωτιά, να δω το θανάτο σου).

ζ) Φωτιά να μπαινοβγει στο σπίτι σας... (Σχετ. μαντινάδα:

- Φωτιά να μπει στο σπίτι σας και το κορμί σου ν' άψει και στην κοιλιά τση μάνας σου, διάλογος να φωνάξει)⁹.

5. Πολλές είναι επίσης οι **παροιμίες** και οι **παροιμιακές φράσεις** που συγκεντρώθηκαν, όπως:

α) “Ο καιρός πουλεί τα ξύλα κι η φουρτίνα τ' αγοράζει”. Που σημαίνει πως συγκεντρώνουμε τα ξύλα τον καλό καιρό, και τα ξεδιάζουμε στην κακοκαιρία.

β) “Με τα ξερά, καίγονται και τα χλωρά”. Δηλ. μ' αυτούς που φαίνε την πληρώνουν και μερικοί που σε τίποτα δε φταίνε. “Βρέχει επί δικαίων και αδικών”.

γ) “Τ' αράπη ο κ... καίγεται, κι εκείνος χαχαρίζει”. Δε βλέπει το κατάνημά του, αλλά παίζει και γελά.

δ) “Το μονοδαύλι στη φωτιά, στον κ... ντου, που το φυσά”. Με ένα και μοναχό ξύλο στο τζάκι, φυσάς δε φυσάς, συμπαινεις δε συμπαινεις, αποτέλεσμα δεν έχεις. Για να 'χεις επιτυχία σε κάτι, μην αγωνίζεσαι μόνος!

ε) “Στη βράση κολλά το σίντερο...”.

Προλαβαίνεις κάτι, αν το κάνεις χωρίς καθυστέρηση. στ) “Μουδέ να καώ, μουδέ σάλιο να βάλω...”.

ζ) “Επήρε φωτιά σαν την κακομπιστόλα...”.

η) “Εβαλε καυγά δηλ. στο άψε - σβήσε...”.

θ) “Φωτιά στη φωτιά...”.

Λέγεται στις περιπτώσεις που ενώ έχει αρχίσει ο καυγός, κάποιος με τα λόγια του τον ανάβει περισσότερο.

θ) “Ρίχνει λάδι στη φωτιά...”.

Με την έννοια της προηγούμενης.

ι) “Εμαύρισε ντου την καμινάδα...”.

Εκαψε το σπίτι του. Του φόνευσε κάποιον δικό του.

ια) “Του κάπνισε να φύγει...”.

Απότομα αποφάσισε ν' αλλάξει πορεία, ή να φύγει... ιβ) “Όσες καμινάδες, τόσες νοικοκεράδες...”.

Τόσων ειδών μαγειρέματα, όσα και τα τζάκια. ιγ) “Η μουζουδιά τ' απόμεινε...”.

Λέγεται για όσους κατηγορήθηκαν δίκια ή άδικα και αθωώθηκαν, ότι πάλι μουντζουρώθηκε το χαρτί των.

Και η σχετική μαντινάδα:

“Αφόριον είναι το γυαλί και σφάκελα ντ' απου 'πε, κι η μουζουδιά τ' απόμεινε, κι ο νταμουλάς που του 'ρθε”.

Ανηφοράς στα Μπουλταδιανιά - Καμπανού. Θαρρείς και σημαδεύει τη... Σούγια (φωτο: Σταμ. Α. Αποστολάκης, 1977)

ιδ) “Χωρίς φωτιά καπνός δε βγαίνει...”.

Χωρίς να φταις σε κάτι, δεν μπορούν να σε κατηγορήσουν. Χωρίς αυτό, δε γίνεται κείνο, κ.τ.ο.

6. Αρκετές **πρόληψεις** και **δαισδαμονίες**, βρήκαν κι εδώ τη θέση τους, που δύσκολα ξεριζώνονται.

“Κατάλοιπα παλαιών ψυχικών φόβων του ανθρώπου, όσο και μορφών θρησκείας, αλλά και συνθηκών επιστημονικής άγνοιας και τρόπων κοινωνικής ζωής”¹⁰, δεν είναι εύκολο να σβήσουν. Και ζούν ακόμη έντονα και κάνουν συχνά τις καρδιές ν' αγωνιούν, να φοβούνται, να περιμένουν, όπως:

α) Φωτιά συνεπαρσιάτικα (=τέλος μηνός) δε δανείζουνε, γιατί το θεωρούν κακό.

β) Φωτιά απο σπίτι που έχει λειχούνα (=νεογέννητο παιδί) δε δανείζουνε, γιατί τσιμπλιάζουν τα μάτια του μωρού.

γ) Η κοιλιοβαρεμένη (=έγκυος γυναίκα) δεν πρέπει να βάνει τα ξύλα στη φωτιά ανάποδα (δηλ. με τη ρίζα προς τη φωτιά) γιατί θα της έρθει τη γέννα και το παιδί ανάποδα.

δ) Τα μικρά παιδιά, όταν παίρνουν αναμμένα ξύλα (δαυλούς) και τα κρατούν, πιστεύεται ότι θα βρεχτούν το βράδυ.

ε) Όταν τρίζουν τα ξύλα στη φωτιά, λέμε πως είναι γλωσσοφαγιά και φτύνουμε για ξόρκι και λέμε: “Στην κεφαλή του”.

στ) Όταν κάνει μεγάλη φλόγα η φωτιά και ακούγεται ένα χαρακτηριστικό φσφσφ, πιστεύουν ότι είναι γλωσσοφαγιά, ή σουρευόνουνε το σπίτι τους (=προσβάλλουν με λόγια την τιμή τους). Τότε συμπαινουν τη φωτιά και λένε το ξόρκι:

“Αν είσαι φίλος μη χωστείς κι αν είσ' εχθρός να σκάσεις κι αν είσαι κακοθηλητής να πέσεις να μπλαντάξεις” και συγχρόνως σταυρώνουν τη στάχτη.

ζ) Όταν πορπατούν στ' άκαγο ξύλο σπιθες, πιστεύουν πως θα 'ρθουν μουσαφιρηδες (επισκέπτες).

η) Όταν καεί το τσιγάκι (πλήνη χύτρα) γύρω - γύρω, λέμε πως είναι γλωσσοφαγιά.

θ) Την Πρωτοχρονιά σαλιώνουν λίσφυλλα και τα ρίχνουν στα αναμμένα κάρβουνα και λένε:

“Ανεν πηδήξει θα βγάλω το χρόνο κι ανέν αρπάξει δε θα ζω”.

ι) Ρίχνουν στα αναμμένα κάρβουνα ένα ψύλλο και λένε: “Ανεν χτυπήσει, θα γενει ασερνικό κι ανέν ξεστουφίσει θηλυκό”.

ια) Των Κληδώνω κοσκινίζουν στάχτη και ό,τι σχήματα σχηματισθούν ως το πρωί, θα δείξουν το επάγγελμα του άντρα που θα πάρει η νια του σπιτιού. Π.χ. αν σχηματίζεται σκεπάρνι, θα πάρει παραγκό κ.λπ.

ιβ) Με την αμουζουδιά του ηλιοστάσιου ή του ηλιοστασίου αμουζουδώνουν στη ρόχη τα παιδιά για να μη ματιάζονται (Η μουζουδιά δεν πρέπει να φαίνεται). Επίσης αμουζουδώνουν τα πρόβατα, για να μη ματιαστούν.

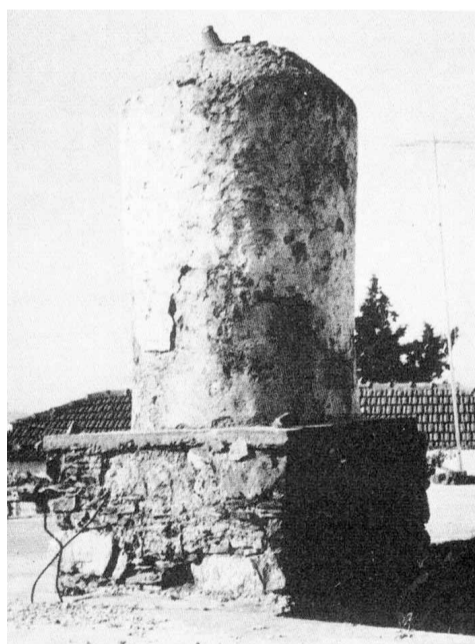
ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ

Πόσα σκαλοπάτια πρέπει ν' ανέβεις για να φτάσεις στα ύψη... Αν απ' εκεί πάνω μας θωρείς τουλάχιστο σαν και πρώτα, χαλάλι... Είναι στο Μπαμπακάδο - Καντάνου (φωτ. Σταμ. Α. Αποστολάκη).

Λεπτή η καπνοδόχος πάνω στο κυλινδρικό βαρύ βάθρο της εδώ, κοπάζει καχύποπτα τους καιρούς, με τ' άρμπνα μάτια της. Μένει στο Μετόχι του Πελεκάνου... (φωτ. Σταμ. Α. Αποστολάκη).

Ψηλά το χωριό (Μπαμπακάδος) ψηλή κι η καμινάδα. Η σύγχρονη κεραία της Τ.Υ. αγωνίζεται να τη φτάσει, μα είναι “ντερεφή”, κι εδώ ο αέρας γκρεμίζει τ' ανάλαφρα... Ο χρίστης, βλέπουμε, το ‘ξερε... (Φωτ. Σταμ. Α. Αποστολάκης)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

7. Σταμ. Α. Αποστολάκης: “Ριζίτικα, τα δημοτικά τραγούδια της Κρήτης”, Αθήνα, 1993, σχ. 8ο, σ. 614 Εδώ σ. 341

8. Αριστ. Κρίαρη: “Πλήρης συλλογή Κρητικών Δημοδών Ασμάτων”, Αθήνα, 1921, σχ. 8ο μεγάλο, σ. 287 - Αποστολάκης: Οπ. παρ. σ. 235

9. Μαρίας Λιουδάκη: “Λαογραφικά Κρήτης”, τόμ. Α' - Μαντινάδες, Εκδ. οικ. Ελευθερουδάκη, Αθήνα, 1936, σχ. 8ο μεγάλο, σ. 164

10. Δημ. Σ. Λουκάτου: “Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία”, εκδ. Μορφ. Ίδρυμ. Εθν. Τραπεζής, Αθήνα, 1977, σ. 241.